

SOSIAALIALAN KÄYTÄNTÖJEN TUTKIMINEN

Johdanto teemaan

Janus

Aino Kääriäinen: *VTT, yliopistonlehtori, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto*

Ilse Julkunen: *VTT, Professor, praktikforskning i socialt arbete, socialvetenskapliga institutionen, Helsingfors universitet*

Elina Virokannas: *VTT, yliopistonlehtori, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*

aino.kaariainen@helsinki.fi, ilse.julkunen@helsinki.fi, elina.t.virokannas@jyu.fi

TIEDONMUODOSTUS, SOSIAALIALAN KÄYTÄNNÖT JA HEIKKOJEN SIGNAALIEN KUULEMINEN

Tämä Januksen teemanumero käsittelee sosiaalialan käytäntöjen tutkimusta. Se sai kimmokkeen käynnissä olevasta ja edelleen keskeneräisestä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusprosessista, johon kohdistetaan suuria muutos- ja säästöpaineita niin rakenteen, järjestämisen kuin lainsäädännönkin tasolla. Palvelujärjestelmän tuloksellinen kehittäminen edellyttää tutkimusperustaista tiedontuotantoa, jossa sosiaalialan käytäntöjen tutkimuksella on merkittävä tehtävä.

Hyödyllisyys, kustannustehokkuus ja yhteiskunnallinen käyttökelpoisuus ovat tutkimukselta vaadittavia kriteereitä enemmän kuin ehkä koskaan aiemmin. Tutkimuksen tulisi palvella samanaikaisesti sekä poliittista päätöksentekoa että käytäntöjen kehittämistä.

Tulevaisuuden palvelutarpeisiin varautumisessa niin sanottujen heikkojen signaalien kuulemista pidetään tärkeänä muutoksen suuntaajana. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta peräänkuuluttaa mietinnössään (1/2014) demokratian uudelleen ymmärtämistä siten, että kansalaisten tiedot ja taidot saadaan aiempaa paremmin esiin ja että niitä käytetään päätöksenteon tukena. Uusien, yllättävien ja ehkä ristiriitaisten näkökulmien huomaaminen ja hyödyntäminen vaatii erityistä herkkyyttä ja avoimuutta (ks. Coffman 1997). Tulevaisuusvaliokunnan mietinnön mukaan demokratian eri muotoja on voimistettava, osallisuutta tulisi monipuolistaa ja etsiä uusia välineitä demokratian vahvistamiseksi. Yhtenä keinona kansalaisvaikuttamisen mahdollistamiselle esitetään päätöksenteon avaamista verkossa. Sähköisten järjestelmien käytössä on kuitenkin eriarvoistavia piirteitä, sillä verkossa vaikuttami-

nen vaatii sellaisia välineitä ja taitoja, joita kaikilla kansalaisilla ei ole. On löydettävä uudenlaisia toimintatapoja, joilla parannetaan kansalaisten mukanaoloa.

Sosiaalityön tutkimuksessa osallisuutta ja palveluiden käyttäjien mukaan ottamista tiedontuotantoon on pidetty tärkeänä. Asiaksnäkökulmaa hyödyntäviä tutkimuksia on tehty jonkin verran jo useiden vuosikymmenten ajan. Demokraattisen tutkimustavan (Dewey 1999) soveltaminen ei ole kuitenkaan muodostunut vallitsevaksi ja se on saattanut jäädä näennäiseksi tai vaillinaiseksi. Pelkästään asiakkaita kuulemalla ei saada kaikkia ongelmia ratkovaa tietoa. Asiakkailta on erilaisia näemyksiä, keskenään ristiriitaisia toivomuksia ja omaa etua tavoittelevia pyrkimyksiä samoin kuin päättäjillä ja tutkijoillakin. Asiakkaita osallistavat tutkimukset voivat olla joko tarkoituksellisesti tai tahattomasti valikoivia.

Osallistuminen ja osallistumisprosessit eivät tapahdu itsestään ja ne ovat hauraita. Niiden vahvistamiseksi tarvitaan monenlaisia menetelmiä sekä analyttistä ja systemaattista työskentelyä. Tämä edellyttää neuvottelevaa otetta sekä saadun tiedon yhteistä – kaikkia osapuolia aktivoivaa – arviointia. (Uggerhøj 2014, 277–292.)

SOSIAALITYÖN KÄYTÄNTÖTUTKIMUS

Sosiaalityön käytäntötutkimus on kuluneen 10 vuoden aikana hakenut muotoaan ja paikkaansa sosiaalityön tutkimuskentässä. Se ei ole selvärajainen tutkimusmetodologia, vaan sitä voi ennemminkin luonnehtia demokraattista dialogia (ks. Shotter & Gustavsen 1999) kannattavaksi ja edistämään pyrkiväksi tiedonmuodostuksen kulttuuriksi. Käytäntötutkimuksella on tietoinen käytäntösuhde ja kaikkien toimijoiden tietäjäsuhde huomioiva tiedonmuodostamisen tapa.

Sosiaalityön tutkimuksen, opetuksen ja käytännön suhteesta on käyty keskustelua jo 1960-luvulta lähtien samanaikaisesti yliopistokoulutuksen kehittämisen kanssa (ks. Rajavaara 2005). Vuonna 2005 julkaistiin teos *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (Satka ym. 2005), joka paikansi silloisen ajankuvan, sosiaalityön käytäntöihin kiinnittyvän tutkimuksen ja käsityksen tutkimustiedon merkityksestä käytäntöjen kehittämisessä. Teoksen kaikki artikkelit eivät syntyneet yhteistoiminnassa käytännön kanssa, vaan edustivat osittain edelleen perinteistä tutkimusta ja tiedonmuodostusta, jossa tutkija valitsee tutkimuskohteensa ja menetelmänsä itsenäisesti, suorittaa tutkimuksensa kammiossaan ja julkaisee tuloksensa suuren yleisön luettavaksi. Siinä nousi kuitenkin esiin ituja uudentyypistä tiedonmuodostuskulttuurista, jossa asiakkaat, ammattilaiset ja tutkijat työskentelevät yhdessä käytännöstä nousevien tutkimuskohteiden ympärillä.

Suomalaisen sosiaalityön käytäntötutkimuksen yhteydet kansainväliseen käytäntötutkimukseen (*practice research*) ovat vahvat. Käytäntötutkimukselle on syntynyt aktiivinen kansainvälinen käytäntötutkimusyhteisö, joka on luonut ”kannanottoja” (Salisbury statement 2008, Helsinki Forum Group 2014 ja New York statement

2015) lisätäkseen yhteistä keskustelua käytäntörelevantin tutkimuksen roolista ja merkityksestä. Ennen kaikkea kannanotot tekevät näkyväksi periaatteita, joita käytäntötutkimuksen ajatellaan kannattelevan ja edustavan. Kannanottojen merkitys sosiaalityön käytäntötutkimukselle on kahtalainen: niiden yhteinen laatiminen tiedeyhteisössä vaatii tutkijoilta demokraattiseen dialogiin asettumista ja samalla ne tarjoavat käytäntötutkimuksesta kiinnostuneille mahdollisuuden seurata ja osallistua tutkimusalan kehitykseen.

Se, mitä käytäntötutkimus on ja miten sen tiedontuotanto eroaa muista sosiaalityön tutkimuksen lähestymistavoista, ei ole yksiselitteistä tai ristiriidatonta. Tavoitteena on rakentaa yhteyttä tutkimusmenetelmien, sopivien teorioiden ja sosiaalialan toimijoiden sekä sosiaalityön käytännön välillä. Tiedontuottamiseen pyritään yhteistyössä siten, että kaikille toimijoille tarjotaan osallisuutta tutkimusongelmien ja -asetelmien muodostamiseen. Kun esimerkiksi palveluiden käyttäjille annetaan heidän omien elämäntilanteidensa ja tarpeidensa määrittelyvaltaa, muutoksen toteutuminen käytännössä mahdollistuu paremmin kuin pyrittäessä muutokseen yksipuolisesti ulkoapäin tuotetun tiedon ohjaamana (ks. Walls 2013).

Käytäntötutkimuksen kohteena on sosiaalityön käytäntöjen kriittinen tutkiminen, jossa pyritään asiakkaiden, ammattilaisten, tutkijoiden ja päättäjien yhteisölliseen tiedonmuodostukseen ja sitä tukeviin metodologioihin. Sosiaalityön käytäntötutkimuksessa erilaiset tutkijapositiot ja osallisuuden ehtojen kriittinen tarkastelu on tärkeää. Käytäntötutkimus tähtää kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien lisäämiseen sekä kehittämiseen, kokeiluun ja muutokseen aktivoimiseen. Tässä prosessissa merkittävää on tulosten ja löytöjen levittäminen dialogisissa kohtaamisissa käytännön toimijoiden kanssa. (Helsinki Forum Group 2014, 9–10.)

Käytäntötutkimuksen yhteydessä on alettu puhua *robustista* tutkimuksesta (*robust research*), jolla tarkoitetaan sosiaalityön kontekstin ymmärtämistä laaja-alaisena, erilaisista toimijoista ja vaikuttajista koostuvana sekä alati muuttavana ja kompleksisena (Nowotny 2003; Julkunen & Karvinen-Niinikoski 2014). Tavoitteena on relevantin tiedon tuottaminen kompleksisessä yhteiskunnassa. Tämä edellyttää neuvotteluja tutkimusprosessin aikana eri osapuolten välillä, tutkimuksesta tiedottamista ja tiedon levittämistä, arvoperustan ja erilaisten sitoumusten huomioimista, strategisten yhteistyökumppaneiden valitsemista sekä saadun tiedon validoimista mahdollisimman laajasti ulkopuolisissa verkostoissa. (Helsinki Forum Group 2014, 10–11.)

TEEMANUMERON RAKENTUMINEN

Saimme tähän sosiaalialan käytäntöjen tutkimusta käsittelevään teemanumeroon 17 artikkeliehdotusta, joista valikoitui julkaistavaksi neljä artikkelia ja kaksi puheen-
vuoroa. Valinta ei ollut helppo, sillä tavoittelimme mahdollisimman moniäänistä

kuvaa sosiaalialan käytäntöjen tutkimukseen – sellaista, joka avaisi sen historiaa, tieteenteoriaa, ammattilaisten ja asiakkaiden näkökulmia sekä innovatiivisuutta. Käsikirjoitusvaiheessa artikkelien vertaisarviointi toi esiin, että kirjoittajien käsittelemät aiheet kuten yhteisöllisyys, yhteistoiminnallisuus, dialoginen kohtaaminen ja tietokäytännöt ovat tärkeitä, mielenkiintoisia ja luovat sosiaalityöhön uudenlaisia näkökulmia. Erityisesti sosiaalityön käytäntötutkimuksen epistemologisten lähtökohtien ja sitoumusten selkeyttäminen toivottiin tervetulleeksi. Käsikirjoitusten arviointiprosessissa näkyi sosiaalityön käytäntötutkimuksen tieteenteoreettinen sitoumus pragmatismiin (Saurama & Julkunen 2011), jossa teorioiden tehtävänä on auttaa paremmin tietämisessä – ei niinkään teorioiden kehittämisessä (Alhanen 2013; Dewey 1999). Uudenlaisia tutkimusasetelmia kohtaan ilmaistiin sekä kiinnostusta että hämmästyä. Lähes jokaisessa vertaisarviossa tuotiin esiin tutkimuskysymysten asettelun selkeyttämisen ja rajaamisen tarve. Artikkelien kirjoittajat käyttivät esimerkiksi perinteistä terminologiaa, mutta uudella tavalla. Tästä seurasi hämmennystä, joka saattoi haitata koko käsikirjoituksen ymmärtämistä.

Teemanumeron tekstit käsittelevät käytäntöjen tutkimusta moniulotteisesti, osa kriittisesti, osa jäsentäen ja osa käytäntötutkimuksellista otetta hyödyntäen. *Maria Tapola-Haapala* lukee kriittisesti sosiaalityön käytäntötutkimuksesta kirjoitettuja tekstejä ja etsii käytäntötutkimuksen epistemologisia sitoumuksia. Artikkelit on tärkeä keskustelunavaus tutkimussuuntauksen tieteenfilosofisten sitoumusten perkaamiseksi. *Pasi Pohjola*, *Niina Pitkänen* ja *Juha Koivisto* kuvaavat sosiaalityön tietokäytäntöjä vaihtoalueina, joilla työntekijät ja asiakkaat vaihtavat tietämistään, kokemuksiaan ja osaamistaan. Mitä tasa-arvoisempi vaihtoalue on, sitä paremmin se palvelee toimijoita. *Kati Palsanen* ja *Aino Kääriäinen* kysyvät artikkelissaan, mitä yhteistoiminnallisesta työskentelystä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa seuraa. Tutkimus paikantaa käytännöissä tehtävän yhteistyön merkityksiä prosessin päätyttyä, ja näin muistuttaa työskentelyn seurauksellisuudesta. *Heidi Muurisen* ja *Iikka Lovion* artikkeli kokeilemisesta sosiaalityön kehittämisessä ja tutkimuksen menetelmänä edustaa käytäntötutkimuksen uusinta suuntaa. Pienet kokeilut voivat paljastaa tehokkaasti puutteita palveluissa tai nostaa esiin kehittämisen kohteita.

Pirkko-Liisa Rauhalan puheenvuoro unohdetusta sosiaalityön ja käytäntöjen kehittäjästä Ilse Arlt'sta tuo esiin, kuinka inhimillisen hyvinvoinnin lisääminen on sivistysvaltioiden ikaikainen tehtävä. Vaikka elinolosuhteemme muuttuvat, on tehtävämme aina huolehtia niistä, jotka eivät syystä tai toisesta pysty itsestään huolehtimaan. *Anu Aution* ja *Päivi Nurmi-Koikkalaisen* puheenvuoro kehitysvammaisten oman tiedon ja tahdon huomioimisen merkityksestä ihmisoikeudellisena kysymyksenä tuo Arltin edistykseksellisen ideologian nykyaikaan.

Sosiaalialan käytäntöjen tutkimukselle avautuu mahdollisuus nousta tuottamaan kokeilujen ja ruohonjuuritason tiedon avulla sellaista ymmärrystä yhteiskunnasta, jota tarvitaan ja jota kaivataan päätöksenteon tueksi. Käytäntöihin vaikuttavan tiedon luominen edellyttää uudenlaista ymmärrystä siitä, millaisin tutkimusmenetelmin tietoa kootaan, miten käytännön eri tasojen toimijat sitoutetaan mukaan,

ja miten päästään yhteisöllisiin sekä transformatiivisiin tutkimusprosesseihin. Sosiaalityön käytäntötutkimuksen pragmatistiset juuret tarjoavat kasvualustan, jossa demokraattinen tiedontuotanto luo uutta tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta, ja samalla myös muuttaa toimintaan osallistuneita. Käytäntöjen tutkiminen on sekä tiedon tuottamista että muutostyötä, jota tehdään tiiviissä yhteydessä kansalaisyhteiskuntaan. Sosiaalityön käytäntötutkimuksella on hyvät mahdollisuudet nostaa esiin jännitteitä eri toimijoiden välillä ja löytää niihin vaihtoehtoisia ratkaisuja.

KIRJALLISUUS

- Alhanen, Kai (2013) John Dewey'n kokemusfilosofia. Helsinki. Gaudeamus.
- Coffman, Bryan S. (1997) Weak Signal Research. Part 1, Introduction. <http://www.mgtaylor.com/mgtaylor/jotm/winter97/wsrintro.htm> Luettu 29.4.2015.
- Dewey, John (1999) [1929] Pyrkimys varmuuteen. Helsinki: Gaudeamus.
- Helsinki Forum Group (2014) Helsinki statement on social work practice research. *Nordic Social Work Research* 4 (1), 7–13.
- Julkunen, Ilse & Karvinen-Niinikoski Synnöve (2014) Socially Robust Knowledge Processes of Local and Global Interest in Social Work. Teoksessa Timo Harrikari, Pirkko-Liisa Rauhala & Elina Virokannas (toim.) *Social Change and Social Work: The Changing Societal Conditions of Social Work in Time and Place*. Farnham: Ashgate, 101–120.
- The New York Statement on the Evolving Definition of Practice Research Designed for Continuing Dialogue: A Bulletin From the 3rd International Conference on Practice Research (2015). Irwin Epstein, Mike Fisher, Ilse Julkunen, Lars Uggerhøj, Michael J. Austin & Timothy Sim. *Research on Social Work Practice*, 1–4. DOI: 10.1177/1049731515582250
- Nowotny, Helga (2003) “Democratising Expertise and Socially Robust Knowledge” *Science and Public Policy* 30 (3), 151–156.
- Rajavaara, Marketta (2005) Tutkivasta sosiaalityöstä sosiaalialan osaamiskeskuskiin. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia, 47–72.
- Salisbury Statement on Practice Research in Social Work (2011) *Social Work and Society* 9 (1), *International online Journal*, <http://www.socwork.net/sws/article/view/2/12>. Luettu 29.4.2015.
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia.
- Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2011) Approaching Practice Research in Theory and Practice. *Social Work and Social Sciences Review* 15(2), 57–75.
- Shotter John & Gustavsen Bjørn (1999) The role of “dialogue conferences” in the development of “learning regions:” Doing “from within” our lives together what we cannot do apart. Publication of The Centre for Advanced Studies in Leadership. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Tulevaisuusvaliokunnan mietintö (1/2014) Mahdollistava valtio – kokeileva suomi. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2014. www.eduskunta.fi/tuv Luettu 20.2.2015.
- Uggerhøj, Lars (2014) Participation or marginalization: How different perspectives lead towards a democratic direction. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Lars Uggerhøj (toim.) *Participation, marginalization and welfare services. Concepts, Politics and practices across European countries*. Farnham: Ashgate, 277–293.
- Walls, Georg (2013) Sosiaalityön tiedonmuodostus. *Kunskapsutveckling i social arbete*. Julkaisuja 2013:12. Helsingin yliopisto: Sosiaalityöiden laitos.